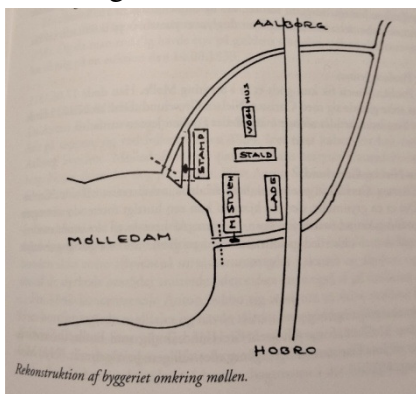

Hammerværket i Støvring år 1880

Skrevet af Britta E. Nielsen, Støvring Museumsforening og Lokalthistorisk Arkiv for den tidligere Støvring Kommune

En journalist fra Aalborg Stiftstidende besøger i 1880 Hammerværket i Støvring og skriver en reportage om virksomheden lige syd for Støvring landsby, der nu er helt forsvundet. Hammerværket er en del af Støvring Vandmølle. Mølledammen lå parallelt med og vest for Svømmehallen, og bygningerne var placeret øst for mølledammen ud mod Hobrovej. I artiklen giver journalisten et interessant øjebliksbillede af den århundredgamle vandmølle og dens aktuelle ejer Søren Christensen.

Figur 2 Tegning af Hans Gjedsted ud fra brandforsikring fra 1806-12. (s.101)

To af hans sønner er klar til at overtage virksomheden nemlig Christen, der skal overtage kornmølle og hammerværk og Knud Peter, der skal overtage Møllegården på ca. 80 tdr land. Denne gård bliver i 1884 udskilt som en selvstændig enhed og

bygningerne ligger stadig i industrikvarteret syd for Støvring. Journalisten beskriver i rosende, positive vendinger – som det nok forventes af ham – mølleren Søren Christensen som en beundringsværdig mønsterbryder, der er startet i det små og har arbejdet sig op til en økonomisk vægtig position.

Figur 1Rebild Kortinfo. Lave målebordsblade 1901 1971

Via kirkebøger og folketællinger kan man følge smed Søren Christensens vej til Støvring. Han er født i 1817 i landsbyen Horsens, Blenstrup Sogn i Østhimmerland. Hans far er smed i Horsens og Søren er åbenbart uddannet hjemme hos faderen. Han bliver først selvstændig smed i Vaarst, derefter i Ferslev fra 1840. Senere køber han i 1854 en gård i Dall, hvor han også har smedeforretning med dampmaskine. Først i 1873 køber han Støvring Vandmølle, der består af en kornmølle, en stampemølle og et landbrug på en del af de 80 tdr. land, der hører til møllen. Journalisten mener, at købet af virksomheden i Støvring skyldes, at jernbanen er kommet til byen i 1869, hvilket giver helt nye muligheder for at udvikle en virksomhed. Søren Christensen forvandler stampemøllen på stedet til et hammerværk, der dog først i 1884 bliver helt udbygget af sønnen Christen Christensen (fik navneskift fra Sørensen til Christensen i 1905).

Artikel fra Aalborg Stiftstidende, den 3. juni 1880 (Kilde: Medиаstream):

Hammerværket i Støvring

Naar man fra Aalborg rejser sydpaa med Jernbanen og passerer den tredje Station, Støvring, seer man tilhøire i Sydenden af den langstrakte Støvring By et højt Træ rage frem af et Dalstrøg uden nogen egentlig Top eller Krone. Derimod erstattes denne af en Storkerede. Den høie Træstamme med Storkereden til Top staar som en Slags Veiviser til Hammerværket. Besynderligt nok, at Storcken, der efter Digterværket "vil saa gerne boe, hvor der er huuslig Fred og Ro", kan forsone sig med de vældige Hammeres tunge Slag, med Møllebækkens Susen, Qværnenes Rumlen, Filenes Raspen og den hyppige Raslen med Jernstænger og Plader, som den industrielle Virksomhed medfører;

men da det lader til, at den fredsæle Fugl finder sig veltilfreds i sine travle Omgivelser, ile vi den forbi for at se, hvorledes det staar til i selve Hammerværket.

I Forbindelse hermed drives tillige en Meel- og Grynmølle, alt ved Vandets Kraft, som i rigelig Mængde udspringer fra ikke fjernliggende Væld. Det egentlige Hammerværk har sin egen bygning og sin egen Flydegyde (Vandrende), hvorigjennem Vandet fra Dammen ledes over Hjulet, der ved sin Axel driver den store Slaghammer og hvad mere hermed staar i Forbindelse, saasom det lille hurtigt drejede Luftrøringshjul, der igjennem Rørledninger i Gulvet leder Vind op til Smedeessen. Foruden en heel Deel Agerdykningsredskaber, navnlig Haandredskaber, forfærdiges her Høleer og Skjæreknive i en ikke ringe Mængde med ilagt almindeligt Staal; men det er fornemmelig skæreindretningen af Støbemaal, der karakteriserer Hammerværket i Støvring og gjør det eiendommeligt. Støbemaal hidføres fra England i tynde Plader og for en Række af Aar siden var det kun de engelske Fabrikker forbeholdt at kunne forarbejde dem til Knive, brugelige i de forskelligartede Skjæremaskiner. Kunsten bestaar vel nærmest i at give Staalet den passende hærkning, saa de ikke ved Slag eller anden Berøring sprængtes i Stykker og Stumper, og da den ikke kjendtes hertillands uden måske i enkelte Knivfabrikker i Hovedstaden, gik der ikke smaa Capitaler ud af Landet til England for Maskinknive, alteftersom Hakkelsesmaskiner og andre Skjæreinstrumenter med det fremadskridende Agerbrug blive mere og mere almindelige her i landet.

Den nuværende Eier af Hammerværket i Støvring, Hr. Søren Christensen, der i sin Tid arbejdede som Landsbysmed i Ferslev, ganske vist med megen Dygtighed og Indsigt, spekulerede bestandigt paa, hvorledes han til Fordeel for sig selv og sine Landsmænd skulde bære sig ad for at gjøre de engelske knivsmede Rangen stridig. Han endevendte hver engelsk Maskinkniv, han traf paa, betragtede den i alle Ender og Kanter, og efter nogen Tids Forløb troede han at burde tage fat på Støbemaalforretningen. Antagende sig sikker i sin Sag lod han afdøde Kbmd Valeur i Aalborg forskrive sig Støbemaal fra England for ikke mindre end 300 Rd – en stor Sum for 25 år siden og han begyndte at hærde og hamre for; men knivene bleve altid for haarde og skjøre, saa at han bogstavelig talt bankede de 300 Rd væk i Stumper og Stykker. Nu vare gode Raad dyre; men den tænksomme og ihærdige Smed lod sig ikke forknytte.

At tage over til England uden personligt Bekjendtskab og Sprogkjendskab nyttede ikke, men et Sted maatte han hen at se sig for. Han skaffede sig imidlertid ved formaaende Venner Anbefaling Adgang til de Marstrandske Fabrikker i Kjøbenhavn, og deres Eier, der formodentlig ikke kjendte, hvad der kunne boe under den jydsk Bondekofte, eller rettere hvilke Speculationer, der kunne røre sig i en jydsk Smeds Hoved, viste ham meget forekommende omkring og besvarede de forelagte Spørgsmaal, men alt med Forretningsmandens Travlhed og tilsvarende Stil. Imidlertid bragte dog Smeden i Ferslev saa meget med sig tilbage fra Kjøbenhavn at han senere Tid efter anden arbejdede sig til nu at kunne levere trindt om i Jylland og tildeels ogsaa til Øerne omtrent 12- á 14000 Knive aarligt, dels til Jernstøberierne, hvorfra det egentlige Støbemaal udgaar, dels til forhandling hos Kjøbmænd i Byerne og deels til Forbrugerne af de forskellige Maskiner, som lide Brud paa Knive eller have dem forslidte ligesom ogsaa Søren Christensens Knive ere præmierede ved forskellige Udstillinger og Landmandsmøder.

Man ser ikke mindre end omtrent 500 Modeller ophængte i Hammerværket, hvorefter Knive forfærdiges med tilhørende Nummer, saa Ingen, hvorledes end hans Maskine er indrettet, i ældre eller nyere Form let vil gaae glip af en passende Kniv paa Støvring Hammerværk. Da der som bekjendt er lagt Told paa indførte Fabrikarbejder, altsaa ogsaa de engelske, maa Støbemaalknive ogsaa kunne forfattes her til en Priis, hvorved saavel Fabrikanten som Forbrugeren kan være tjent, og det

saa meget mere, som Pladestaalet ikke fordrer meget Arbejde for at tildannes efter sin Bestemmelse, men rigtignok til Gjengjæld desto meer af Kunst og Opmærksomhed og rimeligviis derfor er de skjærende Støbestaalsarbejder, idetmindste med nogenlunde Fuldkommenhed, sjeldnere her til lands.

I den ved Hammerværket beliggende Kornmølle, der ligeledes drives ved Vandkraften fra den overliggende Dam, ses i en sideordnet Afdeling Slibeværket og mindes ret, tillige Rundsauge og nok en Vindhveire, der puster Ilden op paa en herværende Esse. Eieren, der nu er en Mand godt henne i de 60, arbejder selv med overalt, hvor Hjælp er fornøden, men for øvrigt styrer han ældre Søn, der stadig har været medvirkende ved Driften, Hammerværket, mens en yngre Søn har det til Møllen værende Jordbrug, tilsyneladende om ved 80 Tdr. Land under sin Bestyrelse. 3-4 Familier have deres Udkomme ved den stadige Virksomhed, som her paa forskellig Maade udfoldes, foruden ugifte Svende, Lærlinge, tilfældige Arbejdere og Dagleiere.

At Mænd med Formue kunne bevare en Stilling, der lønner sig for dem selv og de Faa eller Flere, der ere dem til Medhjælp, er glædeligt, men det er dobbelt glædeligt, at Mænd i smaa Kaar, alene ved egen Tænksomhed og Flid kunne arbejde sig op til en respektabel og indbringende Stilling i Samfundet, saa meget mere, som vi desværre alt for ofte se Exempler paa, at de saakaldte Lykkens Børn med de store Formuer gaa til Grunde og ende i Nød og Elendighed.

Eieren af Hammerværket i Støvring, nævnte Søren Christensen har, som den her i Bladet tidligere omtalte Fabrikant Zink i Godthaab, begyndt med tomme Hænder, men med kraftige Arme, Tænksomhed, Flid og Virkelyst. Christensen lærte almindeligt Smedehaandværk i Landsbyen Horsens her i Egnen, arbejdede siden selvstændigt i byen Vaarst, tilkjøbte sig senere et par Huuslodder i Ferslev, som han sammenlagde og drev i forbindelse med sin Profession. Her boede han i 14 år, indtil han i 1854 købte den Gaard i Dall, hvor nu Folketingsmand B. Holm boer, for 8.000 Rd. Her benyttede han for endeel Dampkraft i sit Værksted, navnlig til Slibning. I 1873 solgte han Gaarden i Dall for 31.000 kr. og købte saa for en lignende Sum Støvring Mølle, rimeligviis fordi han indsaa, at dens nære Beliggenhed ved Jernbanestationen og dens rigelige Vandkraft vare gode Elementer for hans Haandtering og Virkelyst.”

Journalisten begynder sin beretning med at tage læseren forbi en vejviser ned til kornmølle og hammerværk. Vejviseren er et højt træ uden krone med en beboet storkerede. Undrende ser han det gamle landsbysamfunds symbol: storken, midt i industrisamfundets larm. Journalistens fornemmelse er god nok. Storken forsvinder på sigt i Danmark. Nok ikke på grund af larm, men på grund af intensivering af landbruget, inddragelse af vådområder, brug af kunstgødning og pesticider. Lydbilledet på stedet er sammensat af støj fra kornkværnen, fra vandet, der driver møllerne, og alle lyderne der fremkommer ved bearbejdning af jern og stål i hammerværket. Her på egnen er vi så heldige, at vi selv kan opleve det betydelige støjniveau på et hammerværk på Zincks fabrikker eller Godthåb Hammerværk, der er bevaret til i dag.

Reportagens centrale del handler om hammerværket og produktionen der består af landbrugsredskaber, mest håndredskaber og høleer samt skæreknive til landbruget. Journalisten er fascineret af den anvendte teknologi lige fra den store hammer til et lille luftrøringshjul, der via rørledninger i gulvet sender luft til essen. Han forstår også, hvad der er det særlige ved fabrikken i Støvring, nemlig fremstillingen af skæreknive af engelske støbestålplader. Fremstillingen af stål tager fart i England i 1850'erne¹ og landet kan derfor producere og eksportere meget stærke knive til maskiner eller andre

færdigvarer i stål. Alternativt kan England eksportere støbestålsplader til fabrikker og producenter i udlandet, der så selv kan fremstille færdigvarer til forbrugerne.

S. Christensen,
 Støvring Mølle ved Støvring Station,
 anbefaler:
Støbeståls Maskinknive (flere
 Gange prisbelønnede ved Industriud-
 stillinger og Landmandsforsamlinger);
Tærskemaskiner til Haand- eller
 Hestekraft;
Hakkelsemaskiner af forskellig Con-
 struction samt **Hesteriver.**
Reparationer af alle Slags Land-
 brugsmaskiner udføres.

Figur 3 Aalborg Stifts. 10. august 1876

Søren Christensen har fulgt denne udvikling og tidligt forstået indtjeningsmulighederne i at producere stålknive til de maskiner, der i stigende antal anvendes i landbruget og den spæde industri. Det må være mens han bor i Dall fra 1854, at han beslutter sig for at finde ud af den hærtningsproces støbestål skal gennemgå for at blive stærk nok i brug. En købmand i Aalborg importerer fra England støbestålet til Søren, der uden held selv kaster sig ud i eksperimenter med hærtning af stål.ⁱⁱ Til sidst griber han til en ulovlig handling for at skaffe sig den nødvendige viden. Med udpræget bondesnuhed rejser Søren til København og gennemfører industrispionage mod en køben-

havnsk metalfabrik, hvis ejer ikke opdager, hvad der foregår. Efter at have lært sig hærtningsprocessen, udvikler Søren i Støvring en storproduktion af maskinknive, som han sælger i hele landet. Han opererer med 500 forskellige knivmodeller og laver 12-14.000 stykker om året. Han stålknive er så gode, at han har vundet præmier for dem. Tre-fire familier, samt svende, lærlinge og løsarbejdere har deres udkomme på virksomheden.

Sammenfatning

Reportagen giver både et indtryk af Støvring Hammerværks omfattende produktion i jern og stål og af ejeren Søren Christensen. Der tegnes et billede af en fremsynet og handlekraftig igangsætter, der energisk forfølger sit mål og endda er villig til at begå ulovligheder for at skaffe sig kendskab til hærtningsprocessen.

Han er en af de vigtigste pionerer i Støvring

overgang fra landsby til stationsby med begyndende industri. Ligesom han forstår at benytte sig af togtransporten, forstår han at bruge moderne reklamemetoder med salgsannoncer i tidens aviser og udsalgsaftaler med handlende flere steder i landet. Det bliver hans søn Christen Christensen, der kommer til at forløse potentialet i vandet fra mølledammen. Både Søren og Christen ligger ligesom deres hustruer begravet på kirkegården ved Buderup ødekirke. Hammerværket fortsætter til krisen i 1930'erne. Kornmøllen fortsætter til 1958.

Al Færdiel over Støvring Møllens Ejen-
 dom og videre over Buderup Eiendom til Buderup
 Kirke aflyses herved af undertegnede Eier af Stø-
 vring Mølle paa egne og andre Bedkommendes Begne.
 Dvo, der herefter antraffes, vil blive draget til Ansvar.
S. Christensen.

Figur 4 Aalborg stfts. 4 juli 1879

Buderupholms ejendom til Buderup kirke (Nu: Buderup Ødekirke). Han kan vel ikke nægte dem adgang til kirken ad selve kirkestien langs hans jord, som folk har gammel hævd på eller ret til at

Bed Stjørping Station,
 hos Træhandler J. Thomsen, faaes Høiser, Ma-
 skinknive, Brødfjæremaskiner, Spader, Grebe,
 Oxer, Øypper og Skuffejern, Udtag m. m. fra
 min Fabrik.
S. Christensen, Støvring Mølle.
NB. Bestillinger modtages og gamle Maskin-
 knive besørjes hurtigt fornyede.

Figur 4 Aalborg Stiftstidende 5. juli 1877

Den sidste annonce fra Aalborg Stiftstidende fra året før reportagen viser dog også, at Søren Christensen er noget rethaverisk og høg over sin jordejendom. Ifølge annoncen har han sluttet sig sammen med ejeren af Buderupholm herregård, hvilket giver fremstødet ekstra vægt. Han nægter støvringboerne at bruge genveje over sin og Bu-

benytte? Hvad der sker med de formastelige der vover sig over hans marker fremgår ikke, men truslen har sikkert været nok i sig selv.

Kilder:

- Kirkebøger.
- Folketællinger.
- Mediamstream: Gamle aviser.
- Hans Gjedsted: et lille bidrag til Støvrings historie. 1977.
- Rebild kommunes Kortinfo.
- Historiske kort på nettet.
- Leksikon: Den store Danske.

ⁱ I 1855 opfindes Bessemer-processen som er en konverteringsproces eller metode til at lave højovns råjern om til stål. Fremstillingen af stål blev meget billigere. Fra 1856 kunne man fremstille 15 tons stål i timen mod før på 2 uger. (Den store Danske under Bessemer-processen.)

ⁱⁱ Se Den store Danske under Hærdning af stål.